

III. STUDII, CERCETĂRI, SINTEZE/
ÉTUDES, RECHERCHES ET
SYNTHÈSES

Producție, traducere, receptare: metadate pentru o sociologie a literaturii române

Emanuel Modoc¹, Daiana Gârdan²

Rezumat. Acest articol examinează posibilitățile de a reconstrui sociologia literaturii române prin exploatarea unor instrumente lexicografice și bibliografice de mari dimensiuni – *Dicționarul cronologic al romanului românesc* (DCRR), *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România* (DCRT) și *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* (BRLR). Deși concepute într-un alt context intelectual și instituțional, aceste resurse se dovedesc astăzi a fi infrastructuri indispensabile pentru analize cantitative, comparative și de tip *distant reading*. Articolul urmărește două direcții complementare. Pe de o parte, reconstruiește genealogia acestor instrumente, discutând modul în care ele reflectă atât ambițiile documentare ale epocilor în care au fost realizate, cât și limitările lor structurale sau ideologice. Pe de altă parte, prin studii de caz, textul explorează felul în care metadatele pot fi convertite în indicatori și variabile utile pentru testarea ipotezelor privind dinamica producției, a traducerilor și a receptării. Miza principală a studiului este aceea de a arăta că literatura română poate fi repusă în circulație critică prin infrastructurile sale documentare. Acestea nu servesc doar inventarierii fenomenului literar, ci oferă o bază solidă pentru testarea ipotezelor critico-istoriografice și pentru integrarea literaturii române în dezbaterile internaționale privind dinamica sistemelor literare mondiale.

Cuvinte-cheie: sociologia literaturii, *distant reading*, dicționare literare, metadate

Introducere

De-a lungul ultimelor decenii, sociologia literaturii a evoluat în spațiul românesc într-un mod paradoxal: pe de o parte, a păstrat o fidelitate structurală față de tradiția hermeneutică, privilegiind analizele de text și contextualizările ideologice. Pe de altă parte, a nutrit ambiții de cartografiere sistematică, manifestate prin instrumente lexicografice și bibliografice de mare amploare, produse în regim instituțional. Această dublă orientare explică, în bună măsură, profilul aparte al sociologiei literare românești, care a utilizat dintotdeauna resurse lexicografice

1. Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”; emanuel.modoc@ubbcluj.ro, ORCID: 0000-0002-3716-4653.

2. Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”; alexandra.modoc@ubbcluj.ro, ORCID: 0000-0001-5975-0875.

exploatate ca adevărate baze de (meta)date pentru cercetări statistice sau cantitative și pentru reconstituirea unor dinamici literare de lungă durată. În acest context, articolul de față propune o reflecție asupra posibilităților și limitelor unei „sociologii a literaturii prin metadate” – o metodă de lucru care pornește de la surse precum *Dicționarul cronologic al romanului românesc* (DCRR) (Tudurachi, 2023), *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România* (DCRT) (Burlacu *et al.*, 2005; Milea, 2017) și *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* (BRLR) (Beiu-Paladi *et al.*, 1980-1995; Brezuleanu *et al.*, 1997-2009) pentru a testa ipoteze legate de producție, circulație și receptare.

În absența unor corpusuri textuale digitalizate¹ care să permită aplicarea metodelor de *distant reading* în sens strict, aceste instrumente devin substitutul românesc al marilor baze de date literare prezente în Occident, prin care se pot confirma sau demantela clișee critico-istoriografice. Un exemplu notoriu este cel al „dominantei rurale” a romanului românesc interbelic: sinopsisurile DCRR, recodificate într-o schemă coerentă de subgenuri, pot arăta că ruralul nu este în nicio perioadă un subgen dominant, ci un fenomen explicabil contextual, cu vârfuri de intensitate legate de conjuncturi istorice și politice (Borza, 2019, pp. 21-40). Alte investigații recente au continuat să demonstreze potențialul datelor lexicografice prin analize ale romanului modern, a rețelelor modernismului sau a politicilor de traducere.

Prin urmare, articolul de față propune să exploreze posibilitățile sociologiei literaturii bazate pe metadate din două direcții: pe de o parte, descrierea genealogiei și arhitecturii instrumentelor lexicografice și bibliografice românești, cu accent pe modul în care acestea pot fi transformate în baze de (meta)date; pe de altă parte, testarea unor ipoteze concrete prin studii de caz dedicate producției românești domestice, rețelelor moderniste și politicilor de traducere. Scopul nu este doar acela de a pleda pentru importanța rezultatelor empirice, ci și de a propune o metodă reproductibilă, capabilă să reconfigureze sociologia literaturii române și să o conecteze la dezbaterile internaționale privind analiza cantitativă, teoria câmpului și economia simbolică. Aceste instrumente pot funcționa azi ca infrastructură pentru o sociologie cantitativă a literaturii române, oferind o cale de mijloc între tradiția hermeneutică și ambițiile *distant reading*-ului.

Genealogia instrumentelor

Peisajul instrumentelor lexicografice și bibliografice dedicate romanului românesc reprezintă unul dintre cele mai ambițioase proiecte de documentare instituțională din cultura română. Aceste instrumente configurează astăzi un ansamblu de surse indispensabil oricărui proiect domestic de sociologie literară.

Dicționarul cronologic al romanului românesc (DCRR)

Geneza DCRR se leagă de contextul anilor '70-'80, când cercetarea literară românească încerca să articuleze un discurs de istorie literară mai sistematic, în consonanță cu tradițiile academice occidentale. Proiectul a fost inițiat sub egida Academiei, într-o perioadă în care presiunea cenzurii și politicile culturale centralizate orientau cercetarea către forme aparent „neutre” de inventariere. Dincolo de contextul ideologic, ambiția declarată a echipei coordonatoare a fost aceea de a alcătui o hartă exhaustivă a producției românești, care să nu privilegieze doar

1. O excepție notabilă o reprezintă *Muzeul Digital al Romanului Românesc*, coordonat de Ștefan Baghieu și Vlad Pojoga, Sibiu, Complexul Muzeal Astra, 2019-2022, <https://revistatransilvania.ro/mdr>

operele canonice, ci să ofere o privire de ansamblu asupra întregului spectru de romane publicate în România sub forma unui „profil complex, multiscalar, al existenței sociale a romanului” (Tudurachi, 2023b, p. IX).

Structura dicționarului este simplă la nivel macro, dar complexă în detaliu. Intrările sunt ordonate cronologic, fiecare an devenind o unitate de înregistrare. Pentru fiecare titlu sunt consemnate informații standard: numele autorului, titlul romanului, anul apariției, numărul de pagini, subgenul, editura sau publicația unde textul a apărut în foileton. În plus, cele mai multe fișe conțin un rezumat narativ și o caracterizare succintă, iar în cazul romanelor bine receptate, date privind referințele critice, traduceri în străinătate, ediții ulterioare și, în cazuri izolate, premii câștigate intern și internațional.

Această arhitectură face din DCRR un instrument paradoxal. Pe de o parte, dicționarul poate fi citit ca un simplu inventar, indispensabil oricărui istoric literar care are nevoie de date de bază. Pe de altă parte, nivelul suplimentar al rezumatelor și etichetelor de subgen transformă corpusul într-o bază de date latentă, din care pot fi extrase variabile pentru cercetări de sociologie literară. Rezumate nu sunt uniforme și indică o internalizare a discursurilor critice dominante: uneori refac traseul interpretărilor succesive și ranforsează canonicitatea romanelor validate critic (la rândul ei, construită pe dominanța criteriilor estetice, flotante prin inerența lor), altele se limitează la o prezentare sumară a intrigii romanelor secundare sau terțiare. Mai mult, în ciuda unor încercări mai mult decât onorabile de a trata cantitativ producția de roman pornind de la DCRR¹, abia cu ediția a doua, apărută în 2023, un cercetător poate aplica proceduri de standardizare concrete, putând construi un tezaur de subgenuri bazate pe etichetele propuse de autorii dicționarului. Deși elaborarea DCRR a fost inspirată de modelul lui Robert Escarpit, centrat pe relația producție-piață-consum, instrumentul nu poate integra informații despre dimensiunea câmpului literar (în sens bourdieusian) din cauza lipsei de coerență a datelor interne sau pur și simplu a lipsei datelor (nu putem găsi, de exemplu, indicatori privind tirajele sau distribuția în rețelele de librării sau modul de receptare în presă – ultimul aspect fiind acoperit extrem de eterogen).

Dicționarul cronologic al romanului tradus în România (DCRT)

Dacă DCRR documentează producția autohtonă, DCRT are misiunea de a înregistra fluxurile de literatură tradusă în română până la finalul anului 1989. Construit după o logică asemănătoare, dar cu accente specifice, dicționarul organizează informația în articole cronologice și include pentru fiecare titlu detalii privind numele autorului și titlul original, numele traducătorului, editura, anul și locul apariției, apartenența la o colecție, mențiuni privind publicarea anterioară de fragmente în reviste, ediții succesive, precum și referințe critice extrase din presă sau din volume de specialitate. Aceste variabile fac din DCRT un instrument privilegiat pentru analiza politicilor culturale și a raporturilor dintre România și centrele literare externe.

1. Enumerăm doar câteva ilustrative: Daiana Gârdan, „Evoluția romanului erotic românesc din prima jumătate a secolului XX. Între exercițiu și canonizare”, *Transilvania*, nr. 7, 2018, pp. 5-10; Daiana Gârdan, „The Great (Female) Unread. Romanian Women Novelists in the First Half of the Twentieth Century: A Quantitative Approach”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory*, vol. 4, nr. 1, 2018, pp. 109-124; Andreea David, „The Political Dimension in Romanian Novels of the Communist Period (1965-1989)”, *Dacoromania litteraria*, nr. 11, 2024, pp. 122-145; Ioana Moroșan, „Proza scriitoarelor postbelice. Condițiile celui de-al doilea val de ratare”, *Transilvania*, nr. 11-12, 2020, pp. 120-128; Ștefan Baghiu, Cosmin Borza, „The Sickle and the Piano. A Distant Reading of Work in the Nineteenth Century Romanian Novel”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory*, vol. 6, nr. 2, 2020, pp. 107-128.

Totuși, unghiul de analiză este limitat de absența unei acoperiri sistematice a receptării traducerilor și a prezenței semnificative a intrărilor care nu consemnează ediții sau fragmente reale de roman străin, ci doar articole generaliste care consemnează prezența unui interes pasager al culturii române față de fenomene românești străine. Din 6.734 de romancieri prezumat traduși conform DCRT, doar 4.503 au volume sau fragmente traduse propriu-zis, restul de 2.231 fiind doar referințe care, contorizate din neatenție, entuziasm sau ignoranță, pot afecta semnificativ rezultatele analizelor cantitative. Cu toate acestea, prin tratarea acestor ocurențe ca fapte de receptare și corelarea lor cu BRLR se poate obține o imagine mai completă a modului în care importurile culturale au fost discutate și valorizate în spațiul public.

Din perspectiva sociologiei literaturii, DCRT face posibilă construirea unor indicatori de diversitate culturală, prin raportarea ponderii literaturilor traduse la perioade istorice precise. De asemenea, datele permit măsurarea concentrării pieței traducerilor în diferite epoci. Riguros în privința traducerilor, DCRT rămâne totuși vulnerabil prin documentarea parțială, de nu selectivă, a receptării și (poate un defect și mai serios), felul în care unele ocurențe de receptare sunt tratate ca intrări de dicționar în sine.

Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (BRLR)

BRLR ocupă un loc aparte în infrastructura de instrumente pentru sociologia literaturii. Spre deosebire de DCRR și DCRT, care documentează producția editorială, bibliografia inventariază receptarea, adică reflectarea literaturilor străine în presa românească. Cele două serii publicate până acum acoperă intervalele 1859-1918, respectiv 1919-1944 și însumează peste 120.000 de fișe, provenind din mai bine de 1.300 de periodice. Organizarea materialului respectă o clasificare zecimală, ceea ce permite gruparea textelor în funcție de literaturile vizate, de genuri, de autori și de teme.

Discursul programatic din prefețele volumelor subliniază rolul BRLR ca „instrument de lucru de primă necesitate pentru specialiștii din domeniul literaturii universale și comparate”¹. Direcția comparatistă centrată pe „întâlnirile culturale” este una perimată și face ca fenomenele de export ale literaturii române să fie tratate asimetric. Mai mult, cu toate că obiectivitatea era garantată, în intenția autorilor, de caracterul exhaustiv al selecției și de organizarea riguroasă a fișelor (Brăgaru, 2014), în realitate, bibliografia reflectă inevitabil prejudecățile epocii în care a fost elaborată: relevanța acordată anumitor curente, clasificarea prioritară literară și mai puțin interdisciplinară, tendința către un comparatism etnocentric. Totuși, în lipsa altor instrumente similare, BRLR rămâne un depozit de informații indispensabil pentru orice cercetare care vizează dinamica receptării.

Dimensiunea numerică a BRLR o transformă într-o veritabilă bază de (meta)date despre circulația ideilor literare în România modernă. Prin corelare cu DCRR și DCRT, *Bibliografia...* poate arăta nu doar ce s-a publicat sau tradus, ci și cum a fost comentată această producție, care reviste au funcționat ca agenți de mediere și cum s-au constituit rețelele de validare critică.

1. Notă introductivă la primul volum al *Bibliografiei relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice: 1919-1944*, p. 7.

Provocări metodologice

Cele trei instrumente discutate oferă o infrastructură de o amploare impresionantă, dar ridică provocări majore pentru cercetarea cantitativă. Fiecare dintre ele prezintă limite metodologice și neajunsuri structurale care impun proceduri de recodare și o utilizare reflexivă, atentă la definirea unor criterii consistente. Din această perspectivă, utilizarea lor pentru cercetări actuale presupune nu doar un travaliu tehnic de standardizare, ci și o reflecție critică asupra *bias*-urilor.

În pofida acestor dificultăți, complementaritatea celor trei instrumente deschide posibilitatea unei sociologii a literaturii bazate pe metadata, capabile să integreze producția, importurile și receptarea într-un cadru coerent. Prin recodare, corelare și modelare, aceste resurse pot deveni echivalentul românesc al bazelor de date utilizate astăzi în studiile de *distant reading*, cu avantajul suplimentar de a oferi o perspectivă istorică lungă, care acoperă peste un secol de evoluție a romanului și a rețelelor sale de circulație.

Orice încercare de a extrage o sociologie a literaturii din instrumente lexicografice presupune o interfață solidă între datele brute și schemele conceptuale care le conferă sens. Dacă DCRR, DCRT și BRLR furnizează un material impresionant de metadata, interpretarea lor rămâne dependentă de modul în care este gândită relația dintre text, instituție și context social. Aici devine vizibil rolul teoretic al unor repere precum Lucien Goldmann sau Robert Escarpit, dar și al tradițiilor ulterioare, de la teoria câmpului literar formulată de Pierre Bourdieu până la practicile cantitative inspirate de Franco Moretti și continuate de *world-systems analysis*.

Introducerea lui Paul Cornea la volumul colectiv care a stat la baza elaborării DCRR a oferit, încă din anii '80, o hartă conceptuală care poate fi reactivată productiv în prezent¹. Cornea a identificat trei domenii majore ale sociologiei literaturii: sociologia creației, sociologia receptării și analiza literaturii ca marfă. Această triadă pune deja în circulație ideea unei „economii” a literaturii, în sensul în care actul de creație nu poate fi separat de instituțiile care îl validează și de publicul care îl consumă. Mai mult decât atât, Cornea propunea noțiunea de „tranzitivitate” pentru a descrie diferitele moduri în care literatura se leagă de realitatea socială: tranzitivitatea imediată, prin referința directă la evenimente sau contexte; tranzitivitatea mediată, prin intermediul convențiilor estetice și al genurilor; tranzitivitatea implicită, prin structurile profunde ale discursului narativ. Acest concept de tranzitivitate permite articularea unui continuum între literatură și societate, fără a cădea în capcana cauzalismului simplist. Aplicarea acestui cadru la metadatale oferite de DCRR, DCRT și BRLR presupune o transpunere atentă. Informațiile despre subgenuri sau teme dominante pot fi interpretate ca indicii ale unei tranzitivități imediate. În același timp, varietatea subgenurilor – roman istoric, psihologic, social, de senzație etc. – constituie forme de tranzitivitate mediată, deoarece fiecare subgen impune o convenție de reprezentare. În fine, evoluția rețelelor de traduceri sau a circuitelor de receptare poate fi citită în termenii unei tranzitivități implicite, întrucât relevă structuri de orientare culturală pe termen lung, greu de redus la conjuncturi punctuale. Modelul lui Cornea poate fi completat cu grila lui Robert Escarpit (1980), care a introdus în anii '60 ideea triadei producție-piață-consum ca schemă fundamentală pentru sociologia literaturii. Escarpit a gândit literatura în termeni de circulație a bunurilor simbolice, atrăgând atenția

1. Vezi introducerea la volumul *De la N. Filimon la G. Călinescu. Studii de sociologie a romanului românesc*, București, Minerva, 1982, pp. XIV-XX. Volumul, de fapt o antologie de studii de socio-critică dedicate romanului românesc canonic, cuprinde studii monografice semnate de autorii care vor contribui, mai târziu la elaborarea primei ediții a DCRR.

asupra faptului că actul literar nu este doar creație, ci și distribuție și receptare. DCRR se află, cel puțin la nivel declarativ, sub semnul acestui model. Datele privind aparițiile editoriale pot fi interpretate ca indicatori ai producției, iar sinopsurile oferă informații care pot fi puse în legătură cu consumul și preferințele publicului. Totuși, absența datelor despre tiraje sau difuzare limitează aplicabilitatea integrală a modelului escarpitan.

De aici rezultă necesitatea unei articulații cu teoria câmpului literar formulată de Pierre Bourdieu. În *Regulile artei*, Bourdieu a arătat că literatura trebuie înțeleasă ca un câmp de forțe, în care agenții ocupă poziții determinate de capitalul simbolic, cultural și economic (Bourdieu, 2012). Dacă Escarpit oferea o schemă funcțională a circulației, Bourdieu aduce o perspectivă structurală, în care importanța revine pozițiilor relative și strategiilor de legitimare. Această grilă este deosebit de utilă pentru interpretarea metadatelor din BRLR, care documentează nu doar volumul de receptare, ci și distribuția revistei ca instituții de consacrare. Prin măsurarea centralității anumitor publicații și prin analiza profilului lor ideologic, se poate construi o imagine mai fidelă a câmpului literar interbelic decât cea oferită de simplele liste cronologice.

Un alt reper indispensabil pentru cadrul teoretic este Franco Moretti, care a promovat metoda *distant reading* (Moretti, 2013). Ideea fundamentală a lui Moretti este că literatura, privită la scară mondială, nu poate fi înțeleasă prin selecția canonică de câteva zeci de opere, ci prin analiza sistematică a mii de texte, chiar și atunci când acestea sunt reduse la grafice, tabele sau hărți. Totuși, metoda morettiană a fost criticată pentru riscul de a reduce literatura la o „filosofie a valorii monetare”¹, unde singurii indicatori relevanți sunt cei de volum și frecvență. Analiza cantitativă de tip morettian oferă ansambluri de date și grafice despre difuzarea genurilor sau supraviețuirea anumitor forme, dar riscă să rămână cantonată într-o logică a pieței și a consumului². O completare necesară nu presupune revenirea la *close reading*, ci adoptarea unei linii socio-formale, de inspirație gramsciană, care tratează formele literare ca mărci ale contradicțiilor sociale. În loc să interpretăm fiecare text în parte, putem urmări modul în care genurile, dispozitivele narative sau figurile recurente refuncționalizează tensiuni istorice, înregistrează procese de hegemonie sau exprimă efectele dezvoltării inegale. Mutarea accentului interpretativ în zona lecturii „socio-formale” permite corelarea datelor cantitative cu dinamica socială și ideologică, fără a abandona instrumentarul statistic. Astfel, rețelele extrase din BRLR pot fi completate cu studii de caz care urmăresc modul în care revistele interpretează literatura străină dintr-o perspectivă de clasă sau de ideologie politică. Datele oferă harta, dar interpretarea trebuie să reconstruiască tensiunile discursive din spatele numerelor.

O altă tradiție relevantă este cea a *world-systems analysis*, aplicată de cercetătorii de la Warwick Research Collective (WReC, 2015). În această optică, literatura face parte dintr-un sistem mondial ierarhizat, în care centrele emit modele și periferia le importă sau le adaptează. DCRT și BRLR devin instrumente privilegiate pentru a testa această ipoteză în cazul românesc. Prin analiza proporției de traduceri din centre consacrate (Franța, Germania, Anglia) și prin măsurarea vizibilității autorilor proveniți din periferii, se poate evalua gradul de integrare sau

1. Accentul lui Moretti pe publicul cititor, pe statistici de vânzări și pe logici darwiniste ale supraviețuirii a fost adesea criticat pentru că duce la ceea ce s-a numit o „filosofie a valorii monetare”, în opoziție cu o „filosofie a valorilor” sociale. Potrivit modelului morettian, literatura ajunge să fie explicată aproape exclusiv prin dinamica pieței și prin comportamentele de consum, ceea ce riscă să reducă fenomene complexe de producție și reproducere a relațiilor de clasă la simple regularități de circulație. În loc să pună în prim-plan valoarea și procesele de instituționalizare, analiza se încheie asupra sferei consumului, tratată drept principal criteriu al adevărului social. Vezi Shapiro, Neil, 2018, p. 27.
2. În unele cazuri, ipotezele morettiene pot genera interpretări bombastice neacoperite de realitățile de producție, vezi analiza lui Ascari (2014, p. 15).

de marginalitate a literaturii române în economia simbolică globală. Un cadru teoretic coerent presupune însă și un angajament metodologic față de principiul falsificabilității, iar ipotezele critice trebuie formulate în așa fel încât să poată fi infirmate de date. În felul acesta, sociologia literaturii prin metadate nu se reduce la simple confirmări ale clișeeleor, ci se constituie într-un demers critic capabil să pună sub semnul întrebării narațiunile dominante.

În același timp, trebuie recunoscut că datele extrase din DCRR, DCRT și BRLR nu pot oferi explicații complete doar prin forța lor. Ele cer o triangulare cu analiza instituțională și discursivă. De exemplu, faptul că un anumit autor străin este prezent în proporții masive în BRLR nu spune automat nimic despre modul în care a fost receptat: tonul articolelor, afilierea politică a revistelor, limbajul evaluativ rămân esențiale pentru a înțelege sensul acelei vizibilități. Tocmai de aceea, combinația dintre cantitativ și calitativ, între serii statistice și microanalize, este indispensabilă. În măsura în care sunt combinate, aceste repere conferă coerență interpretativă datelor extrase din dicționare și bibliografii, transformându-le din simple inventare în resurse pentru o sociologie critică, reflexivă și falsificabilă.

Trei aplicații

Aplicarea metodologiilor descrise mai sus devine relevantă atunci când datele din DCRR, DCRT și BRLR sunt mobilizate pentru a testa ipoteze concrete. În ultimii zece ani au apărut în România mai multe proiecte în zona studiilor cantitative și câteva încercări timide chiar în direcția Digital Humanities. Însă cele mai multe proiecte vizează utilizarea metadatelor preluate din cronologii, bibliografii, dicționare și alte instrumente lexicografice. Dincolo de studiile statistice á la Bourdieu produse de Mihai Dinu Gheorghiu (1987), Marius Lazăr (2006), Ioana Drăgan (2006) și Ioana Macrea Toma (2009), au apărut zeci de studii consistente care abordează prin metode cantitative și de *(meta)data mining* fenomene literare românești, deseori conectate prin grila *World Literature Studies*. Cele trei studii de caz discutate în continuare arată modul în care metadatele pot funcționa ca probe sociologice, capabile să confirme, să nuanțeze sau să contrazică narațiuni istoriografice adesea acceptate ca evidențe.

DCRT a constituit, în ultimul deceniu, o adevărată infrastructură, indispensabilă pentru cercetările cantitative și sociologice asupra romanului tradus. Trei articole scrise de Ștefan Baghiu ilustrează foarte bine potențialul acestei resurse, fie că este vorba despre investigarea conexiunilor dintre Europa de Est și Sudul Global, despre dinamica romanului francez în perioada comunistă sau despre profilul traducerilor în epoca realismului socialist. Articolul „Translating Novels in Romania: The Age of Socialist Realism. From an Ideological Center to Geographical Margins” (2016) pornește de la un clișeu frecvent: anii '50 ar fi fost „un moment arid”, dominat exclusiv de literatura sovietică. Folosind datele DCRT, Baghiu demonstrează că situația este mult mai complexă. Într-adevăr, traducerile din literatura sovietică domină numeric, dar ele coexistă cu o diversitate neașteptată de traduceri din literaturi periferice. Graficul evoluției traducerilor arată că „închiderea” culturală nu este totală: alături de canonul sovietic, apar autori din zone marginale, traduși pentru valoarea lor de propagandă anticapitalistă. De exemplu, literaturile considerate „coloniale” devin vizibile tocmai printr-un program politic internaționalist. Astfel, epoca realismului socialist se dovedește a fi, paradoxal, un moment de deschidere către literaturi altfel inaccesibile publicului român. Avantajul major al acestei utilizări a DCRT este demontarea clișeeleor despre hiatul cultural stalinist și despre uniformitatea culturală a realismului socialist. În plus, compararea traducerilor cu producția locală evidențiază o sincronizare: romanul românesc realist-socialist dezvoltă teme similare celor din literaturile traduse (dezvoltare inegală, exploatare colonială, sărăcie structurală).

Într-o altă contribuție (Baghiu, 2019), acesta folosește DCRT pentru a arăta că doar după 1948 literatura română intră, prin traduceri, într-o relație sistematică cu Sudul Global. Până la această dată, nu există în România traduceri de romane africane, latino-americane sau asiatice. DCRT face vizibil acest „moment zero” și permite construirea unor tipare clare: o explozie de traduceri din literaturi periferice coincide cu impunerea realismului socialist și cu politica sovietică de a promova literaturi care ilustrează dependența și sărăcia ca instrument ideologic. Utilitatea dicționarului este multiplă: pe de o parte, permite documentarea precisă a debutului acestor literaturi în spațiul românesc, pe care istoriile literare tradiționale le ignorau sau le reduceau la exotism; pe de altă parte, oferă o bază cantitativă pentru a lega apariția unor teme în romanul românesc postbelic (obsesia pentru sărăcie, periferie, dependență) de „translationscape”-ul Sudului Global. În acest fel, romane canonice ca *Moromeții* de Preda sau *Groapa* de Eugen Barbu pot fi citite nu doar în cheia socialismului românesc, ci și ca parte a unei constelații globale a literaturilor despre penurie și marginalitate. Concluzia metodologică este că fără o bază de date exhaustivă precum DCRT, această perspectivă comparativă ar fi rămas invizibilă. La fel, în studiul *The French Novel in Translation: A Distant Reading for Romania during Communism (1944-1989)* (2019), Baghiu mobilizează DCRT pentru a reconstitui profilul traducerilor din literatura franceză în perioada comunistă. Analiza cantitativă arată o dinamică surprinzătoare: deși Franța fusese cultura hegemonică în perioada interbelică, după 1948 traducerile franceze pierd teren în fața celor sovietice și apoi a celor anglo-americane. Totuși, chiar și în plin realism socialist, numărul traducerilor din secolul al XIX-lea francez (Balzac, Zola, Hugo) rămâne ridicat, ceea ce sugerează o strategie de legitimare a canonului sovietic prin intermediul clasicilor occidentali. Datele culese ilustrează alternanța dintre perioade de „compensare” (importul de literatură franceză pentru a contrabalansa dominația sovietică) și momente de „cultural dumping” (diversificarea importurilor din multiple culturi pentru a dilua o dependență excesivă). Graficul evoluției traducerilor arată clar că, după 1964, dominația sovietică se erodează, iar literatura franceză revine în prim-plan, alături de cea anglo-americană.

Cele trei articole arată, prin utilizarea sistematică a DCRT, cum un instrument lexicografic poate deveni fundația pentru o relectură critică a literaturii române în sistemul mondial. Câștigurile sunt cel puțin triple: 1. Vizibilitatea periferiei – DCRT face posibilă identificarea momentelor de contact cu literaturi ignorate până acum (Sudul Global, literaturi coloniale); 2. Corectarea clișeelelor – datele arată că nici epoca realismului socialist nu a fost monolitică, nici dominația franceză nu a fost permanentă; 3. Integrarea în teorii globale – DCRT oferă date pentru a testa ipoteze despre „auto-colonizare”, „compensare” sau „translationscape”, conectând România la dezbateri internaționale despre literatură și dependență culturală. Prin asemenea contribuții, DCRT se confirmă ca un instrument central pentru sociologia literaturii: nu doar un repertoriu, ci o arhivă de date care permite falsificarea presupuzițiilor și articularea unor interpretări comparatiste de anvergură.

Un studiu de caz exemplar pentru felul în care *Dicționarul cronologic al romanului românesc* poate fi valorificat este articolul lui Andrei Terian, „Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania” (2019). Textul propune una dintre primele încercări sistematice de a construi o istorie cantitativă a romanului românesc pe baza coroborării a două dintre cele trei instrumente lexicografice discutate aici – DCRR și DCRT – și de a deriva din aceste date serii, indicatori și explicații interpretative. Un prim aport al utilizării DCRR constă în evidențierea limitărilor și a inconsistențelor instrumentului. Terian arată că definiția „romanului românesc” din dicționar este problematică: de pildă, DCRR include romane publicate în franceză (Panait Istrati, Vintilă Horia, Eugène Ionesco), care ar fi trebuit de fapt indexate în DCRT, dar ignoră romane apărute în perioada interbelică la

Chișinău, pe motivul granițelor politice ulterioare. De asemenea, dicționarul preferă să înregistreze uneori manuscrise la data redactării lor, nu a publicării, pentru a sugera o „continuitate organică” a genului, ceea ce Terian interpretează drept o moștenire ideologică a epocii comuniste. Aceste observații arată nu doar cât de important este DCRR ca sursă, ci și cât de necesară este utilizarea sa critică, conștientă de *bias*-urile de selecție.

În plan metodologic, studiul introduce doi indici calculați pe baza datelor extrase: Indexul de originalitate literară (ILO) – raportul dintre operele noi și reeditări într-un an – și Indexul de autonomie literară (ILA) – raportul dintre romanele produse și cele traduse. Dacă ILO este relevant mai ales pentru dinamica internă a producției, ILA, bazat pe coroborarea DCRR și DCRT, devine indicatorul central al dependenței sau independenței sistemului literar românesc. Valoarea acestui exercițiu derivă direct din existența DCRR: fără o bază exhaustivă a romanului autohton, raportarea la traduceri ar fi fost imposibilă. Datele furnizate de DCRR sunt indispensabile pentru a înțelege această inflație numerică, prin care regimul comunist a folosit romanul ca instrument de legitimare ideologică; 4. 1990-2000, reprezentativă pentru relansarea și explozia traducerilor. Aici, corelarea DCRR cu DCRT arată cum romanul autohton crește constant, dar este imediat copleșit de avalanșa de traduceri din anii '90, fapt ce duce la un ILA minim de 0,22 în 1994.

Această periodizare nu este doar descriptivă: ea devine posibilă tocmai datorită informațiilor furnizate de DCRR și arată felul în care romanul românesc poate fi interpretat în paralel cu factorii politici, economici și sociali. Un alt avantaj al utilizării DCRR este formularea unor ipoteze interpretative care depășesc descrierea cantitativă. Terian observă, pe baza datelor din dicționar, că cele mai importante „salturi” ale romanului românesc apar paradoxal în momente de criză economică (Marea Criză din 1929-1933; recesiunea globală din 2008-2012, pentru care oferă date complementare). Această corelație obligă la o regândire a relației dintre economie și literatură și arată potențialul DCRR de a fi pus în dialog cu date externe (demografice, economice, politice). Datele dicționarului arată o dispersie a valorilor estetice, romanul fiind „umflat” numeric dar diluat calitativ. O concluzie precum cea potrivit căreia regimul comunist a practicat o strategie inflaționistă, publicând romane medii pentru a estompa valoarea disidentă ar fi imposibilă fără informațiile documentate exhaustiv din DCRR. Un merit special al studiului este corelarea DCRR cu DCRT. Deși articolul introduce ILA ca indicator derivat tocmai din această coroborare, valoarea DCRR rămâne decisivă: el furnizează linia de bază, „linia producției interne”, față de care traducerile se raportează. Dacă DCRT oferă dimensiunea „externă”, DCRR face posibilă evaluarea dependenței sau independenței literaturii române. Fără datele DCRR, seria traducerilor ar rămâne suspendată, neputând fi calibrată în raport cu producția autohtonă. Câștigul fundamental al utilizării DCRR în studiul lui Terian este dublu. Pe de o parte, el arată că dicționarul poate constitui o bază pentru indicatori statistici și pentru o periodizare riguroasă a romanului românesc. Pe de altă parte, studiul demonstrează că datele DCRR pot fi corelate cu alte serii (DCRT, dar și statistici economice sau demografice), pentru a formula explicații istorice mai ample.

Un exemplu elocvent al potențialului oferit de *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* îl constituie cercetarea realizată de unul dintre autorii acestui articol, care a reconstituit „peisajul traducerilor” în cultura revistelor românești dintre 1919 și 1944. BRLR, cu peste 80.000 de fișe indexate și organizate după criteriile tematice și naționale, a oferit baza necesară pentru o analiză cantitativă și rețelară a modului în care literaturile străine au circulat în mediul periodicelor epocii (Modoc, 2022). Un prim rezultat vizibil se referă la confirmarea și, în același timp, la nuanțarea clișeului despre hegemonia culturii franceze. Datele bibliografiei arată că, deși circa 60% dintre textele traduse proveneau din literatura franceză, doar trei dintre cei mai traduși zece autori erau francezi. În plus, cei

mai prezenți autori francezi nu sunt întotdeauna cei care domină astăzi canonul modernității literare. Astfel, dacă receptarea interbelică îi privilegiază pe Maupassant, Hugo sau Anatole France, autori precum Proust sau Gide apar drept marginali, adesea prin articole critice mai degrabă decât prin traduceri. Această discrepanță între ceea ce era „popular” în paginile revistelor și ceea ce a devenit ulterior canonic constituie una dintre concluziile majore ale cercetării. În cazul literaturii ruse, datele BRLR contrazic așteptările bazate pe contextul politic și ideologic al epocii. În pofida blocadei informaționale și a climatului anti-sovietic, literatura rusă ocupă o poziție dominantă, atât prin autori clasici, cât și prin texte sovietice contemporane. Reviste de mare tiraj precum *Adevărul literar și artistic* sau *Universul literar* au publicat mai mulți autori ruși decât francezi, ceea ce arată că receptarea nu a fost doar rezultatul unor opțiuni ideologice ale revistelor de stânga, ci și un fenomen de masă, susținut de publicații generaliste și de reviste regionale din Basarabia. Acest rezultat sugerează o anticipare a dominației sovietice postbelice, dar într-un cadru eclectic și relativizat de diversitatea publicațiilor. Un alt câștig al utilizării BRLR este vizibilitatea rețelelor etnice și regionale. O parte importantă a traducerilor din literaturi central-europene (germană, maghiară, idiş) provin din reviste minoritare, active în comunități etnice din România Mare. Aceste reviste, înregistrate sistematic în BRLR, arată că peisajul cultural interbelic a fost mult mai fragmentat și plurilingv decât o lasă să se înțeleagă sintezele critice tradiționale. Astfel, receptarea literaturilor străine nu poate fi înțeleasă doar prin prisma centrelor culturale dominante, ci trebuie raportată și la aceste comunități paralele, cu propriile lor logici de circulație și canonizare.

Metodologic, cercetarea a derivat din datele BRLR două tipuri de indicatori: unul cantitativ, vizând numărul traducerilor și articolelor critice, și unul relațional, obținut prin rețele care conectează revistele cu autorii traduși. Analiza rețelară a scos în evidență „comunități” de reviste și autori, detectabile prin algoritmi de modularitate, care confirmă existența unor nuclee estetice și ideologice distincte. Un alt aspect esențial l-a constituit distincția dintre popularitate și prestigiu. Dacă popularitatea poate fi măsurată prin numărul de traduceri, prestigiul se conturează prin prezența autorilor în articole critice, biografii sau eseuri. Suprapunerea celor două axe produce patru tipuri de canonicitate translațională: autori foarte populari dar puțin discutați (de exemplu Conan Doyle, Jack London), autori prestigioși dar slab traduși (Proust, Gide), autori marginali pe ambele dimensiuni (Joyce, Zola, Stendhal în presa interbelică) și un „hipercanon” de autori atât populari, cât și prestigioși (Tolstoi, Goethe, Baudelaire, Anatole France). BRLR a permis pentru prima dată articularea acestei distincții într-un cadru empiric, arătând că „canonul translațional” al interbelicului nu coincide cu cel critic sau didactic.

Utilizarea BRLR în studiile asupra receptării literaturilor străine în presa interbelică a arătat că acest instrument nu este doar o bibliografie exhaustivă, ci o veritabilă bază de date despre circulația transnațională a ideilor și textelor. Prin transformarea fișelor în serii statistice și în rețele, devine posibilă o reconstituire empirică a canonului translațional interbelic, cu tot ce presupune acesta: tensiuni între popular și prestigios, anticipări ale dominațiilor culturale ulterioare, și articularea unor comunități periodice care reflectă complexitatea câmpului literar românesc.

Concluzii

Analiza instrumentelor lexicografice și bibliografice arată că sociologia literaturii în România poate fi reconstruită nu doar prin lecturi hermeneutice, ci și prin exploatarea unor baze de

date „ascunse” în aparență în instrumente documentare. Dincolo de rezultatele punctuale explorate aici strict ca modele ilustrative, utilizarea DCRR, DCRT și BRLR are câteva consecințe metodologice generale. În primul rând, ea arată că metadatele pot fi transformate în variabile, indicatori și rețele, care nu doar descriu, ci testează ipoteze și falsifică prejudecăți critice. În al doilea rând, aceste instrumente se confirmă ca resurse complementare: producția internă (DCRR), importurile (DCRT) și receptarea (BRLR) alcătuiesc împreună un ecosistem coerent, capabil să redea complexitatea câmpului literar. Nu în ultimul rând, analizele relevă necesitatea unei combinații între macro și micro: seriile cantitative trebuie corelate cu interpretări calitative, iar vizibilitatea autorilor în grafice trebuie completată prin contextualizarea discursurilor critice.

Mai general, aceste aplicații arată că sociologia literaturii române nu trebuie să fie cantonată la exerciții marginale. Prin exploatarea critică a DCRR, DCRT și BRLR, literatura română poate fi plasată în dezbateri internaționale despre sistemele literare mondiale, despre dinamica traducerilor și despre formarea canoanelor. Chiar dacă instrumentele au fost create într-un alt context și cu alte intenții, ele constituie astăzi infrastructuri pentru o sociologie literară reflexivă, capabilă să combine tradiția hermeneutică locală cu instrumentele *distant reading*-ului și cu grilele teoriei bourdieusienne a câmpului. Concluzia principală este că o istorie cantitativă a literaturii române nu este doar posibilă, ci și necesară. Ea nu înlocuiește istoria literară clasică, dar o completează prin date și ipoteze care obligă la reevaluări. De la prezumata dominație a ruralismului până la monopolul sovietic, de la hegemonia culturală franceză până la canonul translațional interbelic, clișeele pot fi testate, corectate sau nuanțate. Iar această capacitate de falsificare este, în cele din urmă, cea mai solidă garanție a viabilității sociologiei literaturii.

Résumé. Cet article examine les possibilités de reconstruire la sociologie de la littérature roumaine en exploitant des outils lexicographiques et bibliographiques de grande envergure: le *Dictionnaire chronologique du roman roumain* (DCRR), le *Dictionnaire chronologique du roman traduit en Roumanie* (DCRT) et la *Bibliographie des relations entre la littérature roumaine et les littératures étrangères dans les périodiques* (BRLR). Bien que conçues dans un autre contexte intellectuel et institutionnel, ces ressources s'avèrent aujourd'hui indispensables pour les analyses quantitatives, comparatives et de type *distant reading*. L'article suit deux directions complémentaires. D'une part, il reconstitue la généalogie de ces instruments, en discutant de la manière dont ils reflètent à la fois les ambitions documentaires des époques au cours desquelles ils ont été réalisés et leurs limites structurelles ou idéologiques. D'autre part, à travers des études de cas, le texte explore la manière dont les métadonnées peuvent être converties en indicateurs et variables utiles pour tester des hypothèses sur la dynamique de la production, des traductions et de la réception. L'enjeu principal de l'étude est de montrer que la littérature roumaine peut être remise en circulation critique grâce à ses infrastructures documentaires. Celles-ci ne servent pas seulement à inventorier le phénomène littéraire, mais offrent également une base solide pour tester les hypothèses critiques et historiographiques et pour intégrer la littérature roumaine dans les débats internationaux sur la dynamique des systèmes littéraires mondiaux.

Mots-clés: sociologie de la littérature, *distant reading*, dictionnaires littéraires, métadonnées

Abstract. This article examines the possibilities of reconstructing Romanian literary sociology by exploiting large-scale lexicographical and bibliographical tools – the *Chronological Dictionary of the Romanian Novel* (DCRR), the *Chronological Dictionary of Novels Translated in Romania* (DCRT), and the *Bibliography of Romanian Literature's Relations with Foreign Literatures in Periodicals* (BRLR). Although conceived in a different intellectual and institutional context, these resources are now proving to be indispensable infrastructures for quantitative, comparative, and *distant reading*

analyses. The article follows two complementary directions. On the one hand, it reconstructs the genealogy of these tools, discussing how they reflect both the documentary ambitions of the eras in which they were created and their structural or ideological limitations. On the other hand, through case studies, the text explores how metadata can be converted into useful indicators and variables for testing hypotheses about the dynamics of production, translation, and reception. The main aim of the study is to show that Romanian literature can be put back into critical circulation through its documentary infrastructures. These not only serve to inventory the literary phenomenon, but also provide a solid basis for testing critical-historiographical hypotheses and for integrating Romanian literature into international debates on the dynamics of world literary systems.

Keywords: sociology of literature, *distant reading*, literary dictionaries, metadata

Referințe bibliografice

- ***. *De la N. Filimon la G. Călinescu. Studii de sociologie a romanului românesc*, București, Minerva, 1982, pp. X-IV.
- Ascari, M. (2014). „The Dangers of Distant Reading: Reassessing Moretti’s Approach to Literary Genres”. *Genre*, vol. 47, nr. 1, p. 15.
- Baghiu, Ș. (2016). „Translating Novels in Romania: The Age of Socialist Realism. From an Ideological Center to Geographical Margins”. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Philologia*, vol. 61, nr. 1, 2016, pp. 5-18.
- Baghiu, Ș. (2019). „The French Novel in Translation: A Distant Reading for Romania during Communism (1944-1989)”. *Transylvanian Review*, vol. XVIII, suppl. nr. 1, pp. 83-98.
- Baghiu, Ș. (2019). „Translating Hemispheres: Eastern Europe and the Global South Connection through Translationscapes of Poverty”. *Comparative Literature Studies*, vol. 56, nr. 3, pp. 487-503. <https://doi.org/10.5325/complitstudies.56.3.0487>
- Baghiu, Ș., Borza, C. (2020). „The Sickle and the Piano. A Distant Reading of Work in the Nineteenth Century Romanian Novel”. *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory*, vol. 6, nr. 2, pp. 107-128.
- Baghiu, Ș. et al. (2019). *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea*, Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019. <https://revistatransilvania.ro/mdrr>
- Beiu-Paladi, Luminița et al. (1980-1985). *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1859-1918)*, vol. I-III, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Borza, C. (2019). *How to Populate a Country: A Quantitative Analysis of the Rural Novel from Romania (1900-2000)*. În Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass (ed.), *Ruralism and Literature in Romania*, Berlin, Peter Lang, pp. 21-40.
- Bourdieu, P. (2012). *Regulile artei. Geneza și structura câmpului literar*, traducere de Laura Albușescu, ed. a II-a, București, Art.
- Bărgaru, C. (2014). „Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice”. *Revista de Istorie și Teorie Literară*, nr. 1-4, pp. 153-179.
- Brezuleanu, A.-M. et al. (1997-2009.). *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1919-1944)*, vol. I-X, București, Saeculum I.O.
- Burlacu, Doru et al. (2005). *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România de la origini până în 1989*, București, Editura Academiei Române.
- David, A. (2024). „The Political Dimension in Romanian Novels of the Communist Period (1965-1989)”. *Dacoromania litteraria*, nr. 11, pp. 122-145.
- Drăgan, I. (2006). *Romanul popular în România – literar și paraliterar*, Casa Cărții de Știință.
- Escarpit, R. (1980). *De la sociologia literaturii la teoria comunicării. Studii și eseuri*, traducere de Constantin Crișan, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

- Gârdan, D. (2018). „The Great (Female) Unread. Romanian Women Novelists in the First Half of the Twentieth Century: A Quantitative Approach”. *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory*, vol. 4, nr. 1, pp. 109-124.
- Gârdan, D. (2018). „Evoluția romanului erotic românesc din prima jumătate a secolului al XX-lea. Între exercițiu și canonizare”. *Transilvania*, nr. 7, pp. 5-10.
- Gheorghiu, M.D. (1987). *Scena literaturii: Elemente pentru o sociologie a culturii românești*, București, Minerva.
- Lazăr, M. (2002). *Paradoxuri ale modernizării. Elemente pentru o sociologie a elitelor culturale românești*, Cluj-Napoca, Limes.
- Macrea Toma, I. (2009). *Privileghiul. Instituții literare în comunismul românesc*, Casa Cărții de Știință.
- Milea, I. (ed.) (2017). *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România 1990-2000*, Cluj-Napoca.
- Modoc, E. (2022). „Transnational Networks, Translational Canons: Foreign Literatures in the Romanian Interwar Periodical Culture”. În Alex Goldiș, Ștefan Baghiu (ed.), *Translations and Semi-Peripheral Cultures. Worlding the Romanian Novel in the Modern Literary System*, Berlin, Peter Lang, pp. 75-92.
- Moretti, F. (2013). *Distant Reading*, Londra, New York, Verso.
- Moroșan, I. (2020). „Proza scriitoarelor postbelice. Condițiile celui de-al doilea val de ratare”. *Transilvania*, nr. 11-12, pp. 120-128.
- Shapiro, S., Neil L. (2018). „Translatability, Combined Unevenness, and World Literature in Antonio Gramsci”. *Mediations*, vol. 32, nr. 1, p. 27.
- Terian, A. (2019). „Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania”. *Transylvanian Review*, vol. 28, nr. 1, pp. 55-71.
- Tudurachi, A. (ed.) (2023). *Dicționarul cronologic al romanului românesc de la origini până în 2000*, vol. I-II, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană.
- WRcC: Warwick Research Collective (2015). *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World-Literature*, Liverpool, Liverpool University Press.

